

Тези виступу Баганця О.В. на круглому столі «Захист конституційних прав громадян України у досудовому розслідуванні» 1 червня 2026 року

Шановні колеги!

Мабуть нікого не здивую тим, що питання дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина в кримінальному судочинстві залежить, перш за все, від законслухняності органів правопорядку, прокуратури і тих же суддів, які змушені при виконанні своїх функцій в тій чи іншій мірі втручались у дану сферу.

Разом з тим, мої аналітичні дослідження протягом крайніх восьми років дають мені достатні підстави прийти до висновку, що органи правопорядку України, в тому числі і «реформовані» та створені під тиском і з безпосередньою участю наших іноземних «партнерів», під час реалізації своїх повноважень систематично порушують основні завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України.

Ще більш неприйнятним в цьому сегменті є те, що такі порушення прав і свобод громадян вчиняються правоохоронцями, в переважній частині випадків, свідомо, як заради власного піару та демонстрації «показових» шоу про досягнення неіснуючих «успіхів» у боротьбі із злочинністю і, особливо, корупцією, так, і не виключено, що на «замовлення» або і з політичних міркувань, або, в результаті край низького свого професійного рівня, в т.ч. і їх керівників. На жаль, не можу виключати із цього числа порушників закону і значну частину слідчих суддів, які теж сприяють таким грубим порушенням прав громадян. Зупинюсь на хоча б короткому викладі проведеного мною Аналізу стану дотримання конституційних прав і свобод громадян на стадії досудового розслідування за 2024 рік, в порівнянні із попередніми 6 роками.

Почнемо зі стадії реєстрації кримінальних проваджень. У 2024 році до ЄРДР внесено рекордні 492 479 кримінальних проваджень, але названа цифра — це лише ті провадження, які потрапили до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Реальна ж кількість заяв і повідомлень про злочини, які

надходили до органів правопорядку протягом позаминулого року, значно вища, однак, наші правоохоронці та прокуратура не забезпечили повного їх обліку, як того вимагає закон. На всі мої запити про реальну, дійсну кількість заяв і повідомлень про злочин, які надходили в тому році до них, відповідь була одна — такий «облік не передбачено».

І не дивно, бо з названої кількості зареєстрованих у 2024-му році кримінальних проваджень прокурори самостійно внесли до ЄРДР, вслухайтеся, лише 6 439 (1,31 %), з яких до суду у вигляді обвинувальних актів, тим більше, дійшло лише 478 (0,29 %)! До чого я це веду? За минулі сім років ефективність нагляду прокурорів за додержанням закону, нехай і у формі процесуального керівництва, при виконанні вимог ст. 214 КПК України перебувала на критично низькому рівні, а в позаминулому році впала до історичного мінімуму, коли прокурор перетворився просто на спостерігача за цією в значній мірі, незаконною діяльністю органів правопорядку.

А тепер про розгляд скарг на невнесення таких відомостей до ЄРДР. Як я вже сказав вище, прокурори на них практично не реагують, а ось слідчі судді в 2024 році розглянули 36 334 таких скарг, із яких задовольнили лише 20 861, або всього 57,4 %. Тобто, кожна більш ніж друга відмова слідчого чи прокурора в реєстрації заяв і повідомлень про злочин була визнана судами незаконною! Хоча, не можу бути впевненим, що і слідчі судді у всіх випадках відмови в задоволенні цих скарг діяли суворо у відповідності до вимог ст. 214 КПК, де зазначено про обов'язкову реєстрацію всіх без виключення заяв про злочин! Наголошую, ця цифра всеодно була найвищою за весь досліджений період з 2018 року! При цьому, майже кожен рік, за виключенням хіба що 2020 року, цей відсоток постійно зростає! І це лише ті випадки відмови від реєстрації, нагадую, які дійшли до суду. А скільки тисяч скривджених людей просто на це «махнули рукою» і не стали оскаржувати такі відмови — ми ніколи не дізнаємося. Але, вже в Україні напрацьована ганебна практика, коли органи правопорядку не виконують під різними приводами такі рішення судів.

Далі трішки про обшуки. У 2024 році слідчими та прокурорами подано до слідчих суддів 93 991 клопотання про отримання дозволу на обшук, що є стабільним середнім, плюс-мінус, показником за весь досліджений період, може за виключенням 2022 року, коли відбулося вторгнення ворога на нашу територію (71 018). Але, що стосується задоволених слідчими суддями таких клопотань, то ситуація в частині судового контролю за дотриманням прав і свобод громадян на цьому напрямку суттєво погіршилась: у 2024-му відсоток задоволених таких клопотань склав 83,73 % — це абсолютний пік за сім крайніх років: у 2023-му — 83,17 %, у 2022-му — 81,64 %, у 2021-му — 71,64 %, у 2020-му — 73,47 %, у 2019-му — 73,68 %, у 2018-му — 75,82 %, при чому, зростання кількості задоволених таких клопотань відбувалось майже щорічно!!! В свою чергу, в задоволенні скількох таких клопотань було відмовлено, то тут, навпаки, ситуація протилежна: лише 7,74 %, тобто, вдвічі менше порівняно із тим же 2018 роком (16,34 %)!

У проникненні до житла без присутності власника ситуація ще гірша. У 2024-му подано 659 таких клопотань, з яких задоволено ще більше - 89,91 %, тобто, майже 90 %, і це теж абсолютний пік: у 2023 — 854 клопотання або 86,54 %, у 2022 — 578 або 86,41 %, у 2021 — 801 або 80,33 %, у 2020 — 763 або 82,35 %, у 2019 — 955 або 79,87 %, у 2018 — 763 або 85,09 %, і таке зростання мало місце майже щорічно за цей період! А відмовлено у задоволенні таких клопотань, теж не дивуйтеся, лише у 7,03 % випадків, що теж є найнижчим показником за весь досліджений період! Тобто, в 9 випадках із 10 правоохоронні органи, у змові з прокурором, фактично дозволяють собі «вдиратися» до вашого будинку чи квартири, коли вас там немає, і слідчі судді, на жаль, це лише «благословляють».

Динаміка арештів майна громадян також додатково ілюструє, як на стадії досудового розслідування грубо порушується ще одне із фундаментальних їх конституційних прав — право власності. Тільки у 2024 році слідчі судді наклали арешт на майно у 112 847 випадках — що теж є абсолютним рекордом(!) за весь період дослідження з 2018 по 2024 роки: 2023 — 108 214,

2022 — 89 731, 2021 — 94 326, 2020 — 91 452, 2019 — 83 107, 2018 — 67 892. Тобто, за сім років кількість арештів зросла на 66 %, причому вони зростали теж із кожним роком, а відсоток відмов у задоволенні клопотання про їх проведення, навпаки, тільки падав: з 18,4 % у 2018-му до рекордно низьких 6,8 % у 2024-му, тобто, майже втричі!!! При цьому, звертаю Вашу увагу, що на кінець 2024 року 78,3 % усіх чинних арештів майна були накладені в провадженнях, які або були потім закриті, або ще розслідувались (якщо це можна так назвати) протягом може і послідуєчого року! І це все, друзі, на стадії досудового розслідування, коли обвинувального вироку ще немає і може ніколи і не бути!

Ще більш вразливим і суспільно резонансним, звичайно, є застосування на стадії досудового розслідування виняткового запобіжного заходу: тримання під вартою, що є найгрубішим втручанням у конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність. Так, у 2024 році слідчі судді задовольнили 18 426 клопотань про тримання під вартою — це теж найвищий показник за минулі сім років!!! Відсоток задоволених слідчими суддями таких клопотань (Ви тільки вслухайтеся) зріс до 91,3 % (у 2018-му — 83,7 %), тобто складається враження, що і прокурори, і слідчі судді без проблем підтримують застосування такого запобіжного заходу. Тоді, вибачте, а який же він винятковий?

Особливо гостро на стадії досудового розслідування стоїть також і проблема незаконних затримань громадян, які здійснюються у нас, причому дуже часто, як без достатніх підстав, так і без належного контролю зі сторони суду, а, тим більше, нагляду зі сторони прокурора, якого у свій час, в далекому 2012 року при прийнятті нового КПК позбавили таких повноважень взагалі. Про які європейські перспективи України взагалі можна сьогодні серйозно говорити, якщо законність затримання силовиками громадян в нашій державі не тільки зараз, а і у довоєнний час, починаючи, як мінімум, із 2014 року, ніхто не контролював і не перевіряв, як це має місце і зараз; статистика, так званого, ОГП і, тим більше - ДСА або взагалі з цього приводу не ведеться, або відверто

приховується, в результаті чого суспільству сьогодні невідомо, скільки осіб із числа затриманих за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень були пізніше звільнені з місць позбавлення волі без повідомлення їм підозри та, тим більше - без звернення слідчого та прокурора до суду за обранням міри запобіжного заходу, тобто, скількох громадян фактично було затримано незаконно! Сьогодні також ніхто не відслідковує і, тим більш, не контролює, скільком особам спочатку було повідомлено про підозру без достатніх підстав, а тим більше, скільки громадян було взято слідчими суддями, і теж без достатніх підстав, під варту за клопотаннями слідчого і прокурора, а потім звільнено. Такої статистики, так званій, Офіс Генерального прокурора теж, начебто, не має і, скоріше всього, умисно не веде. До речі, не побачите Ви там і статданих про кількість закритих кримінальних проваджень за недоведеністю винуватості осіб, тобто, яка кількість громадян була незаконно притягнута до кримінальної відповідальності.

А питання застосування негласних слідчих (розшукових) дій — це, вибачте, як існування окремої держави в державі. Подивіться самі. Почну з того, що у 2024 році до слідчих суддів подано 12 547 скарг тільки на неправомірне застосування НСРД, що теж є абсолютним рекордом, при чому, цей показник за досліджений період щорічно, нехай і не на багато, але теж тільки зростає! А задоволено у позаминулому році 42,3 % із них, тобто, майже кожна друга така скарга виявилась обгрунтованою, а застосовані НСРД до людини, відповідно, незаконними. Але, головним в цьому плані є те, що, так званій, Офіс Генерального прокурора сьогодні вже не веде і не публікує(!), крайні кілька років, хоча раніше це здійснював і мені такі дані надавав, жодної статистики про рух та кількість отриманих прокуратурою від органів правопорядку клопотань про застосування НСРД: скільки їх надійшло до прокурорів від органів правопорядку, скільки прокурори відхилили, а скільки погодили і вони були направлені до судів, у задоволенні скількох із них слідчі судді відмовили, а скільки задоволили, а саме головне, скільки результатів проведених негласних заходів були використані в якості доказів у кримінальних провадженнях. Ви уявляєте? Тобто, десятки тисяч громадян, а може і більше,

щороку незаконно прослуховуються, за ними стежать, знімають інформацію з їх телефонів і комп'ютерів, в їх приватне життя правоохоронці свавільно втручаються і ніхто сьогодні за такі дії не хоче відповідати, що лише підбадьорює, підштовхує (підбурює) таких правоохоронців і надалі порушувати верховенство права.

До речі, приховує таку інформацію і ДСАУ, хоча до 2018 року теж публікувала, що більше нагадує кругову поруку в цьому питанні з метою приховування відвертого беззаконня.

Тепер щодо дотримання конституційних прав громадян на стадії судового розгляду кримінальних проваджень.

Детальний аналіз даних Державної судової адміністрації України за період з 2018 по 2024 роки, щодо розгляду обвинувальних актів та відповідних клопотань, направлених до суду за результатами досудового розслідування, також додатково підтверджує не просто наявні недоліки, а системну кризу в забезпеченні прав та свобод громадян і під час судового провадження. Перш за все, про це свідчить високий відсоток нерозглянутих судами кримінальних проваджень (близько 47–52%) на кінець кожного дослідженого року, рекордно низький рівень винесених виправдувальних вироків (1,2% у 2024 році) з одночасним збільшенням кількості закритих проваджень за різними підставами, паралельне зростання кількості повернутих судами проваджень прокурорам для доопрацювання (до 25,2%) (і ми не знаємо скільки із них повернулось назад) та широке затвердження тими ж судами угод про визнання винуватості (до 26,1%)!

Тепер дивіться самі: кількість кримінальних проваджень, що перебували на розгляді в судах України з 2018 по 2024 рік, зросла з 196 521 до 224 018, тобто, на 14 %, причому майже щорічно. У 2018 році — 196 521, 2019 — 206 824, 2020 — 213 847, 2021 — 216 493, 2022 — різке падіння до 171 940, ймовірно, через початок повномасштабного вторгнення, 2023 — відновлення попереднього зростання до 211 593 та у 2024 — новий максимум - 224 018 проваджень.

Частка кримінальних проваджень, які суди реально розглянули та завершували протягом одного року, навпаки, неухильно, в основному, тільки знижується з року в рік: 2018 — 57 %, 2019 — 52,6 %, 2020 — 52,4 %, 2021 — 52,8 %, 2022 — 47,9 % (зрозуміло чому), 2023 — 51,4 % та у 2024 — лише 48 %. Тобто, за сім років ефективність їх розгляду впала на 9 відсоткових пунктів.

І це, врахуйте, відбувається на фоні того, що частка нових проваджень, яка надходила щороку до судів за досліджений період, у загальному обсязі, тільки зменшувалась: 2018 — 66,9 % (131 398 нових), 2019 — 60,8 %, 2020 — близько 59 %, 2021 — близько 58 %, 2022 — 51,4 % (88 361), 2023 — близько 57 %, а у 2024 — лише 54,8 % (122 813). Це, в цілому, означає, що понад 45 % наявних проваджень у судах кожного року — це справи минулих років, так би мовити, перехідні провадження, розгляд яких роками не може привести до винесення вироку. Недарма і кількість засуджених осіб щорічно неухильно, в основному, лише знижується (за виключенням хіба що 2023 року): якщо у 2018 році їх було 82 725 (73,8 %), то у 2019 — 79 564, 2020 — 74 980, 2021 — 80 267, 2022 — 60 647, 2023 — 84 153, а у 2024 знову суттєве зниження - всього 77 402 (або 72 %).

Ще цікавим в плані теми мого дослідження був і є беззаперечний факт скорочення за сім років кількості виправдальних вироків майже в шість(!) разів: 2018 — 8 193 особи (7,3 %), 2019 — 7 872, 2020 — 5 983, 2021 — 3 946, 2022 — дані частково відсутні через війну, але, тенденція збереглася, 2023 — 1 589 осіб (1,5 %), і 2024 — абсолютний антирекорд — лише 1 292 особи, або всього 1,2 %!!! І про яке тоді справедливе правосуддя в Україні можна говорити? А про верховенство права краще промовчати, тому і всі ці заклики, наміри, обіцянки, різного роду розділи та кластери щодо якнайшвидшого вступу України в ЄС є абсолютно примарними.

Навіть такий факт заслуговує на увагу: в 2024 році понад 87 % розглянутих проваджень завершилися обвинувальними вироками, а сумарна частка виправданих + закритих проваджень (тобто тих, що не закінчилися засудженням) склала лише 12,1 %, тоді як у 2018–2020 роках вона становила 15–16 %. Тобто, виходячи навіть із викладеного вище, обвинувальний ухил в

діяльності судів є, нехай мене вибачають, очевидним, інколи складається навіть враження, що ледь не демонстративним.

Про ще один із способів приховування тенденції про погіршення стану дотримання конституційних прав і свобод громадян в судах свідчить і ситуація із затвердженням ними угод про визнання винуватості: у 2018 — 24 366 (21,7 %), 2019 — 24 646 (22,6 %), 2020 — 25 048 (22,2 %), 2021 — пік 29 026 (25,6 %), 2022 — 18 205 (22,1 %), скоріше всього по причині початку повномасштабної війни, 2023 — 21 693 (19,9 %) і у 2024 — знову зростання до 28 063 (26,1 %). Таким чином, за сім минулих років вбачається зростання таких судових вироків по затвердженню угод на 15,1 %, в той час як відмовляли суди в затвердженні такої угоди, можна сказати мізер: якщо у 2018 — 11,6 %, то у 2024 - лише у 2,3 % (646 випадків). Тобто, судді фактично теж зводять нанівець перевірку обґрунтованості і законності таких угод.

Ну і ще одна цікава статистика. Ви тільки вдумайтесь: у 2024 році понад 2 роки без прийняття рішень в судах знаходилось понад 29 300 проваджень (13,1 %), у 2023 році приблизно ж така – 29 700 (14 %). Звичайно, це ще не катастрофа, але, ДСА про судову тяганину понад 5 років і більше взагалі не повідомляє, це також ретельно приховується від суспільства.

Варто би було уже закінчувати мою доповідь, але, насамкінець, зупинюся на декілька хвилин на ще одному край негативному явищі, яке ми останнім часом, а особливо крайні 7 років, спостерігаємо майже щоденно. Не останнім із найгрубших і системних порушень конституційних прав громадян у кримінальному провадженні залишається незаконне розголошення правоохоронцями таємниці досудового розслідування, навіть дійшло до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових справ: правоохоронні органи, в першу чергу НАБУ, регулярно оприлюднюють, так звані, «плівки», аудіозаписи та відеозаписи, тобто, результати проведення НСРД та оперативно-розшукових заходів, допускаю, що в частині випадків – навіть без розсекречення тих матеріалів, які ще носили гриф державної таємниці, використовуючи їх виключно для самопіару, політичного тиску чи

різноманітних маніпуляцій. Такі дії прямо порушують презумпцію невинуватості, право на недоторканність приватного життя (статті 31, 32, 62 Конституції України) та завдають непоправної шкоди репутації людини ще до визнання її винуватою у вчиненні конкретного кримінального правопорушення. Ні до чого хорошого це не приведе!

Тому, я пропоную не просто констатувати викладені вище проблеми в сфері кримінального судочинства, а негайно розпочати їх ліквідацію хоча б через вжиття декількох конкретних, нехай і початкових, чітко прописаних кроків. Жодного заклику на кшталт «потрібно покращити» — лише конкретні пропозиції про внесення змін до законів та підзаконних актів, які можна здійснити вже у 2026 році:

- скасувати обов'язкову автоматичну реєстрацію всіх заяв і повідомлень про злочини у ЄРДР та внести хоча б елементарні зміни до **статті 214 КПК України** про те, що слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань лише за наявності достатніх даних, які вказують на наявність ознак очевидного кримінального правопорушення. У разі відсутності таких очевидних ознак, слідчий, прокурор чи дізнавач виносить вмотивовану постанову про відмову у внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, копію якої надсилають заявнику.
- доповнити частину першу статті 3 КПК України новим пунктом розяснивши зміст заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення: це усне чи письмове звернення фізичних і юридичних осіб, службових (посадових) осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що містять достатні дані про обставини, які можуть переконливо свідчити про вчинення очевидного кримінального правопорушення»;
- доповнити ст. 3 КПК України новим пунктом про розкриття змісту поняття «обґрунтована підозра» – це наявність сукупності реальних фактів чи відомостей (які в подальшому ляжуть в основу

обвинувального акту), які б за розумного, неупередженого тлумачення були достатніми та чітко вираженими, щоб переконати об'єктивного спостерігача (до винесення судового рішення по суті) щодо ймовірності звинувачень конкретної особи у причетності до вчинення кримінального правопорушення. При цьому, вимога «обґрунтованої підозри» передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином, і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити негайне засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування з метою пошуку додаткових фактів і відомостей, щоб висунути звинувачення».

- наділити в ст. 36 КПК України прокурора офіційно правом доступу до матеріалів досудового розслідування, повноваженнями скасовувати незаконні постанови слідчих та їх керівників, ініціювати відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування кримінального провадження не тільки за неефективне розслідування, а і за неодноразове порушення конституційних прав і свобод громадян.
- доповнити статтю 233 відомостями про те, що невідкладний обшук житла чи іншого володіння особи допускається лише з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також необхідності проведення в ньому огляду та слідчого експерименту. Про проведення такого обшуку слідчий, прокурор зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин, повідомити слідчого суддю та надати всі матеріали для перевірки законності.
- доповнити статтю 234 КПК України додатковими підставами для проведення обшуків, а саме: для відшукання майна, яке підлягає арешту, та речових доказів, і що обшук житла чи іншого володіння особи проводиться лише на підставі ухвали слідчого судді; в інших місцях, які не належать фізичним особам на праві приватної власності, обшуки проводяться на підставі письмового дозволу прокурора.

- доповнити повноваження прокурорів вищого рівня тим, що у разі, якщо в ході досудового розслідування буде встановлено відсутність достатніх даних про те, що саме ця особа вчинила інкримінований їй злочин, прокурор вищого рівня має право скасувати таку підозру як передчасну та необґрунтовану, про що негайно повідомити прокурора, слідчого та особу, щодо якої вона була винесена».

Це лише початкові кроки і короткий виклад моїх пропозицій, оскільки їх повний текст має доволі великий об'єм і його оголошення займе дуже багато часу, але, з повним текстом зазначених правок кожен з Вас можна ознайомитися у моєму проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині забезпечення реалізації конституційних функцій органів прокуратури та спрощення діяльності органів досудового розслідування з метою посилення боротьби із злочинністю та корупцією».

Дякую за увагу.